

նութեամբ, նաև Լուսաւորչի պատարագի հատուածը, միայն սլաւոններէն թարգմանութեամբ առանց ընագրի:

Մի ուրիշ առթիւ ենք թողնում այդ աղօթքի և պատարագի հատուածի հայերէն թարգմանութիւնը:

Յիշողութեան վրայ հիմնուած անկարող էինք մտաբերել Լուսաւորչին վերագրած աղօթքներից մէկն ու մէկը, որ յաճախ հանդիպում ենք ձեռագրերում, եթովպականի ընագիրը համարել. անհրաժեշտ է յատուկ ուսումնասիրութիւն:

5 Մայիսի.

Մեսրոպ Եպիսկոպոս.

Х. И. Кучукъ. Іоаннесовъ, Старинныя армянскія рукописи и армянскія надписи, находящіяся въ предѣлахъ Россіи—
Խ. Յ. Քուչուկ Յովհաննիսեան, Հայերէն հին ձեռագրեր և արձանագրութիւններ, որ գտնուում են Ռուսաստանի սահմաններում, Մոսկւա, 1912. արտատպուած Древностей Восточныхъ, հ. Դ, հատ. I. էջ 45. 29 լուսատիպ նկարներով:

Աշխատութեան վերջում կայ նորերս վախճանուած պր. Գ. Խալաթեանի մահացուցակը, համառօտ կենսագրութեամբ և գրական աշխատութիւնների ցանկով:

Պ. Բ. Յովհաննիսեանը բաւական ծառայութիւն ունի մատուցած յատկապէս հարաւային Ռուսաստանի հայերէն արձանագրութիւնների և մասամբ նաև ձեռագրերի ուսումնասիրութեամբ: Մոսկւայի հնագիտական ընկերութեան, որի անդամն է ինքը, պարբերական աշխատութիւնների մէջ նա շարունակ տուել է այդ նիւթերի ուսումնասիրութիւնը և հայկական երբեմն ծաղկեալ և այժմ անհետացած այդ գաղթավայրի պատմութիւնը զրոյ անձը ապագայում երախտագիտութեամբ կյիշի պ. Յովհաննիսեանի անունը: Նա շատ բան է կորսաւից ազատել:

Յովհաննիսեանի յօդուածում նկարագրուած են.

ա) Երկու թերթ մագաղաթեայ պահպանակ, Ժ—ԺԱ դարու երկաթագիր, Սուրբ գրքի Ծննդոց Բ գլ. 5. Գ. գլ. 1 տունը:

Աւետ. Դուկասու, ԺԲ 34—48 տուն:

բ) Երկրորդ յիշատակարանը Կամենեց-Պոդոլսկի հայոց եկեղեցու պատի միջի արձանագրութիւնն է, մարմար քարի վրայ.

«Շիրմիս այս էր պահարան

Մարմնոյ սորին ժամու մահւան

Զի սա էր մեծ վաճառական

Ովանէս այս ազնուական

սա էր երկրէն փարսիական

Երևանու մերձ գիւղական

Քանաքեռու անուանական

Տանէ որդի Բարաղամեան

Սա էր եղեալ երեսնամեան

Յորժամ էհաս կեանքին վաղճան

Հայոց մեծաց էր թի՛ւ ոճկդ-ին»:

գ) Հետեւալ արձանագրութեան պատճէնը Մոսկւայի հնագիտական ընկերութիւնը ստացել է Տագանրոգից:

«1336 յամի եկն ախտ ի քաղաքն Սիս...» ապա երկու տուն սաղմոս: Պ. Յովհաննիսեանը դժբախտաբար չի բացատրում թէ արարական թուերով տարեգրութիւնը բնագրինն է, թէ արտագրողն է հայկականը Փրկչականի վերածել և տառաթուերը փոխել արարականի:

դ) Սիսեկ (В. М. Сысоевъ) 1908 թուին Մոսկուայի Հն. Ընկերութեան յանձնարարութեամբ հնագիտական ճանապարհորդութիւն է կատարում Ռուսահայաստան, յատկապէս Բաւ-Դառնի, Հաուց քառ, Գեղարդ և ապա Վայոց ձոր: Սիսեկը հաւաքել է բաւական թւով արձանագրութիւններ լուսանկարչութեամբ և էստամպաժով. որոնցից Յովհաննիսեանը կարողացել է կարդալ 344 հատ: Սպասւում է, որ շուտով կհրատարակուի լոյս սփռելով Գեղարդի շրջանի և Վայոց ձորի հնութեանց վրայ: Սիսեկի ճանապարհորդութիւնը տեւել է երկու տարի:

ե) Դիլիջանի ձորում գտնուած Ղաւալանցի արձանագրութիւնները ժողովել է 1910 թ. ամառը Յ. Սպենդերեանը և պ. Յովհաննիսեանը հրատարակում է օգտուելով Մակար վ. Բարխուդարեանի Արցախի տեղեկագրութիւններից: Յաւալի է, որ հրատարակիչը չի որոշում թէ բնագրերից որն է Մակար եպիսկոպոսի հաղորդածը, որը Սպենդերեանինը: Հրատարակուած են 12 արձանագրութիւն ուսերէն թարգմանութեամբ:

զ) Մոսկուայում հիմնուած է Շչուկին քանգաւանը (Щукин-ский музей), որի հիմնադիրը նպատակ ունի ժողովելու Ռուսաստանի հնութիւնները և արեւելից ու արեւմուտից այնպիսի իրեր, որոնք ներգործական քաղաքակրթական ազդեցութիւն են արել

Ռուսաստանի վրայ: Ձեռք են բերուած ի միջի այլոց 6 հատ հայերէն ձեռագրեր, որոնց մանրամասն նկարագրութիւնը տալիս է պ. Յովհաննիսեանը 17 լուսատիպ նկարներով:

1. Ճաշոց, մագաղաթեայ, 418 թերթ, բոլորգրով. 25×15 ս. մեծութեամբ: Ձեռագրի մէջ 297 թերթից մինչև վերջը կրկնազիր է, բնագիրը թ—ժ դարուց, Աւետարանի թերթերից առնուած, Գրիչն է Դաւիթ, ստացողը՝ «Ես Խոնայաւս, Կղբարս Մինասարս, հաւրեղբար որդիս Լուսպարոնս Կղաք յիշատակ ի գիւղն փնչական ի դուռն ս^բ Ա^բածնին ի ձեռն Սիմեոն Լահանային»:

2, Ներսէս Շնորհալու Յ^ս Որդի. թուղթ, 230 թերթ, 11×8 ս. գեղեցիկ բոլորգրով, ժե դար. զարդարուած նկարներով: Ուշադրութեան արժանի է իւր Ներսէսի նկարը:

3. Շարական մագաղաթեայ, 464 թերթ, 14×9 , բոլորգրով, 1657 թուից զարդարուած գեղեցիկ նկարներով:

«Սարգիս գրիչս յիշեցէք ի ք^ս և ըզծնաւդսն իմ պ^բ Թուման, պ^բն Դաւչակն.. թվ. ՌՃԶ. Կրորդի»:

4. Շարական մագաղաթ, 290 թերթ, 12×9 , մանր բոլորգրով, նկարներով և զարդերով՝ գիչն է Յովհաննէս, ժե դարու:

5. Փամագիրք մագաղաթ, 158 թերթ, $21 \times 15,5$, բոլորգրով, ժԶ դարու:

6. Տօմար թուղթ, 36 թերթ, 10×7 , բոլորգրով, նկարներով:

Ձեռագրերից միայն մէկն ունի մի փոքր ընդարձակ յիշատակարան: Լուսատիպ արտահանութիւնները հնագրութեան և մանրանկարչութեան տեսակէտից կարեւոր են:

4 մայիսի

Մեսրոպ Եպիսկոպոս.

